

Boekbesprekingen

A. Giddens, **Max Weber over politiek en sociologie**. Boom, Meppel 1974, 67 pagina's.

Giddens' boek 'Capitalism and modern social theory' heeft vrij snel zijn weg gevonden naar de literatuurlijsten voor sociologie tentamens. Maar het is een boek dat — naar mijn indruk — toch niet erg geschikt is als kennismaking met de erin behandelde klassieken Marx, Durkheim en Weber. Daarvoor is het op allerlei punten te ingewikkeld en onduidelijk geschreven. Het zou voor het sociologie-onderwijs prettig zijn om over een geschrift te beschikken, dat in het kort Webers politieke en wetenschappelijke geschriften en hun onderlinge samenhang bespreekt. Giddens probeerde dat te schrijven en het resultaat is inmiddels ook in Nederlandse vertaling beschikbaar. Helaas echter vertoont het dezelfde tekortkomingen als zijn grotere werk.

De vertaling schiet op bepaalde punten ernstig tekort. De vertaler wijkt soms eigenzinnig af van de ordening van Giddens' betoog in alinea's. Een opmerking over Webers studies over 'non-European civilisations' wordt vertaald met 'Oost-Europese beschavingen' (p. 33), extra verwarrend omdat ook Webers studies over de maatschappij-structuur in het Oosten van Duitsland aan de orde komen. Een ander fout van de vertaler — en wat voor een in een tekst over Weber — is de vertaling van 'pure types' in Giddens' Engelse tekst met 'archetypen' (p. 37)!*

Als presentatie van Webers politieke opvattingen heeft dit boekje wel enige waarde. Maar een overzicht van Webers wetenschappelijk werk wordt in feite niet gegeven. Waar er verbanden gelegd worden tussen wetenschappelijke inzichten en politieke opvattingen komt Giddens soms tot stellige uitspraken, waar ik geen raad mee weet. Niet onjuist is de konstatering dat Weber van de twee grote bewegingen links en rechts van de liberalen, namelijk de conservatieve nationalisten en de Marxistische sociaal-demokraten, vervreemde. Maar de door Giddens daarvoor gegeven verklaring klinkt niet erg Weberiaans: 'Beiden hingen volgens Weber een 'normatieve' opvatting van de geschiedenis aan, die zij in de politiek hanteerden om daarmee hun aanspraken op de regeringsmacht te 'rechtvaardigen' ' (p. 15).

Bezwaarlijk is in dit boekje dat, zoals in veel geschriften van Weber bewonderaars, een consistentie in Webers werk wordt gesignaleerd die er niet is. Zo schrijft Giddens in de voor dit boekje typerende stijl: 'Maar hoezeer de eigenlijke inhoud ook mag verschillen, zijn werken bezitten een innerlijke eenheid: het bijzondere belang van Webers politieke geschriften is dat zij in het geheel niet bijdragen aan de ogenschijnlijke 'versnippering' van zijn belangstelling, maar juist een belangrijke

* R. Kroes maakte mij op deze afwijkingen van de Engelse tekst attent.

verheldering betekenen voor het inzicht in de continuïteit en de samenhang van zijn denken' (p. 11). Al even aanvechtbaar is het gemak waarmee Giddens de wel gekonstateerde Machiavellistische en imperialistische trekken van Webers politieke opvattingen bestrijdt. 'Weber hecht nergens *normatieve* betekenis aan het Duitse expansionisme. In Webers politieke denken is 'imperialisme' (net als 'macht') een middel en geen doel.' Aan het adres van Wolfgang Mommsen, die zich wat minder gemakkelijk afmaakt van de voor de hedendaagse lezer wellicht onprettige kanten van Webers werk, wordt zonder verdere toelichting verweten dat hij de sterke persoonlijke binding die Weber met de verlangens en wensen van de niet-bevoorrechte klasse had, miskent (p. 54).

Hiermee is niet gezegd dat dit boekje van geen enkele informatieve waarde is. Maar over het geheel genomen is het voor een eerste kennismaking te weinig systematisch en informatief en voor Weberologen nogal teleurstellend na hetgeen al eerder over dit onderwerp geschreven is.

E. Tellegen

Drs. Th. G. W. M. Manders en drs. J. A. Kropman, **Sportbeoefening en zijn organisatiegraad**. I.T.S., Nijmegen, oktober 1974.

Besproken wordt Band 5: Samenvatting van het gehele onderzoek.

Eind vorig jaar en het begin van dit jaar kon men regelmatig stukken in de krant lezen waarin de voorzitter van een of andere sportbond zich uitsprak tegen de beleidsvoornemens van de minister van C.R.M. zoals hij die bekend had gemaakt in de 'Nota Sportbeleid'. In deze nota schrijft de minister dat de eerste prioriteit van zijn beleid is gelegen in de bevordering van de sportieve rekreatie (pg. 25). De beoefenaars van sportieve rekreatie worden vooral aangetroffen buiten de sportverenigingen (pg. 14). Men kan zich de teleurstelling bij de sportbonden voorstellen. In het hier te bespreken onderzoeksrapport worden de feiten gepresenteerd waarop de minister zijn beleid baseerde. Bespreking van het rapport geeft de gelegenheid om te zien hoe onderzoekers zich t.o.v. hun opdrachtgevers (in dit geval C.R.M.) opstelden en hoe konklusies van een onderzoek in officiële beleidsvoornemers tot uiting komen.

Een gestratificeerde steekproef van 2.000 personen uit de Nederlandse bevolking tussen de 15 en 50 jaar werd ondervraagd over hun sportbeoefening. De onderzoekers baseerden zich daarbij op het onderscheid tussen criteriumsporters en gelegenheidssporters. Wat criteriumsporters zijn is wel duidelijk. Het zijn mensen die a) in ieder geval ook buiten de vakantie aan sport doen, b) bovendien meer dan 10 maal per jaar eenzelfde sport bedrijven en c) dit doen met een bepaald oogmerk en niet alleen maar voor de gezelligheid of ontspanning. Gelegenheidssporters vormen een heel wat vagere categorie. In de officiële definitie worden ze alleen negatief omschreven. Het zijn mensen die de door hen bedreven sporttakken niet volgens alle hierboven genoemde criteria beoefenen. Daaraan wordt toegevoegd dat dit *kan* betekenen dat zij voor hun sportbeoefening aan één of twee criteria niet voldoen. Het kan dit dus ook niet betekenen zou men zeggen. Een meer positieve beschrijving van de gelegenheidssporters treft men aan op pg. 22. De gelegenheidssporter is dan iemand wiens sportbeoefening gekenmerkt wordt door de volgende criteria: 'alleen in vakantie, geringe frekwentie, alleen voor ontspanning of gezelligheid'. Specifieke vormen van gelegenheidssportbeoefening zijn o.a. zwemmen, wandelen en schaatsen.

Bij een dergelijke ruime omschrijving is het nog verwonderlijk dat 25 % van de

Nederlandse bevolking helemaal niet aan sport bleek te doen. Dit moeten mensen zijn geweest die beweerden in het afgelopen jaar zelfs nooit een wandelingetje te hebben gemaakt.

Aangezien een groot aantal mensen ooit wel eens in het afgelopen jaar zwom, wandelde, hengelde, schaatste of badminton speelde blijkt 50 % van de bevolking tot de gelegenheidssporters te behoren. 10 % bleek tot de criteriumsporters te behoren en 15 % behoort tot beide categorieën.

De gelegenheidssporters, dus de mensen die af en toe eens een stukje wandelen of een duik in zee nemen e.d. worden in het rapport gebombardeerd tot een soort ondergeprivilegeerde categorie aan wier behoeftes veel meer aandacht dient te worden besteed (pg. 22). Met die behoeftes wordt in het rapport dan tamelijk merkwaardig omgesprongen. Er werd b.v. gevraagd of men in de eigen wijk of buurt sportakkommodaties mist en vervolgens wat voor akkommodaties.

De konklusie bij de antwoorden op deze vraag is dat mannen overdekte sportakkommodaties minder missen dan andere soorten. Bekijkt men de tabel bij deze vraag echter (nr. 13, pg. 81) dan is het eerste wat opvalt dat de meerderheid van alle respondenten op zwembaden na helemaal geen sportakkommodaties miste. Hier wordt echter geen commentaar op gegeven. Ik vermoed dat dit resultaat de Nederlandse Sport Federatie (N.S.F.) die ook twee leden in de begeleidingscommissie had; (C.R.M. had er vier) niet geheel welgevallig was. Een soortgelijk vermoeden krijgt men ook bij het commentaar op tabel 28 (pg. 145). Deze tabel heeft betrekking op de bezwaren van gelegenheidssporters en criteriumsporters tegen de af te leggen afstand voor de beoefening van hun liefst beoefende sport. Uit de tabel blijkt dat de grote meerderheid van de gelegenheidssporters (78 %) en van de criteriumsporters (86 %) geen bezwaar tegen die afstand heeft. Toch weten de schrijvers uit het feit dat iets meer gelegenheidssporters wel bezwaar hebben tegen die afstand dan criteriumsporters de konklusie te wringen — zij het voorzichtig — dat men bij de plaatsing van akkommodaties het best met de wensen van die gelegenheidssporters rekening kan houden. T.a.v. het commentaar bij deze tabel heeft kennelijk het standpunt van C.R.M. de doorslag gegeven. Zo wordt b.v. op pg. 19 van de Nota Sportbeleid gesteld dat akkommodaties voor sportieve recreatie (= gelegenheidssport) gedacht kunnen worden als elementen in een geheel van voorzieningen op wijkniveau.

De konklusie dringt zich op dat de onderzoekers ten behoeve van C.R.M. een categorie gelegenheidssporters hebben gekreëerd waarvan het grootste deel net zo goed als niet-sporters beschouwd had kunnen worden.

Door het scheppen van de reusachtige categorie gelegenheidssporters heeft de minister de mogelijkheid gekregen om een ieder te overtuigen van het algemene maatschappelijke belang van zijn beleidsvoornemens. De behoeften die aan deze kunstmatige categorie worden toegeschreven zijn voor een deel het resultaat van een kompromis tussen de belangen van de georganiseerde sportwereld en het ministerie. Dit alles neemt niet weg dat door dit onderzoek voor het eerst een overzicht is verkregen van een aantal algemene aspecten van de sportbeoefening in Nederland. Naast gegevens over de wijze van sportbeoefening, de organisatievorm waarin men sport bedrijft, de plaats van de sportbeoefening binnen de algehele vrije tijd, houdingen t.a.v. sport, de invloed van sportbeoefening op school en de relatie tussen sportbeoefening en gezin-, werk- en woonsituatie heeft het onderzoek tenminste één belangrijk inzicht opgeleverd voor de sportsociologie in het algemeen. Dat is de afwezigheid van enig verband tussen tevredenheid over het werk en de werksituatie

enerzijds en de beoefening van sport anderzijds (pg. 76). Dit betekent dat de z.g. compensatie-these die men in de sport- en vrijetijds-sociologie regelmatig tegenkomt niet blijkt op te gaan, evenmin als een variant ervan, waarbij sportbeoefening als een afleidingsmechanisme wordt beschouwd voor de frustratie en agressie opgedaan tijdens het werk.

R. Stokvis

F. van Harten, *Organisatie en leidinggeven in de maatschappelijke dienstverlening*. Samson Uitgeverij, Alphen a/d Rijn/Brussel 1974, 340 blz., f 34,50

Hoewel de titel van het boek suggereert dat alleen de maatschappelijke dienstverlening (o.m. maatschappelijk werk en gezinsverzorging) bestreken wordt, acht organisatiesocioloog van Harten zijn studie toepasbaar in de welzijnsbevordering als geheel. Verder wil de auteur niet alleen een praktische, maar ook een theoretische bijdrage leveren ter oplossing van meso-problematiek in het welzijnswerk. Vertrekpunt daarbij is 'een ruim organisatie-theoretisch kader' dat 'in feite een synthese is van de technisch-organisatorische invalshoek en de wat meer beschouwende sociologische benaderingswijze, beide gecombineerd met de praktische ervaring als organisatie-adviseur' (blz. 10). Het boek richt zich vooral tot de semi-professionals in het welzijnswerk (blz. 86).

Hfdst I onderstreept allereerst de noodzaak van doelmatigheid in het welzijnswerk. De professionele activiteiten van welzijnswerkers vinden immers steeds meer plaats binnen bedrijfsmatige kaders. 'Het onderscheid tussen hulpverlening door beroepskrachten en hun werkzaamheden binnen groter wordende instellingen is van belang omdat wederzijdse beïnvloeding optreedt. De beroepskracht leert in teamverband te werken en het bedrijfsmatige gezichtspunt ook in zijn werk te onderkennen, de instelling zal wegen en middelen trachten te vinden om de mogelijkheden van een grotere instelling te benutten voor een effectieve hulpverlening' (blz. 15). Gezien deze ontwikkelingen wordt het beheersen, in de zin van organiseren en leiden, van welzijnsbevorderende instellingen steeds belangrijker. De organisatieleer kan hieraan een bijdrage leveren. De auteur geeft vervolgens beknopt aan wat het organisatiebegrip inhoudt en welke ontwikkelingen t.a.v. dit begrip in de organisatieleer hebben plaatsgevonden.

Nu zijn de organisatiekunde en -leer ontwikkeld in het kader van en ten behoeve van de kapitalistische produktie, welke plaatsvindt binnen – wat van Harten noemt – produktorganisaties. Kun je nu een en ander toepassen op bv. welzijnsbevorderende instellingen? Een genuanceerd ja is het antwoord. Naast verschillen zijn er namelijk ook overeenkomsten. In hfdst II wordt dit uitgewerkt in een organisatie typologie. Hierop kom ik nog terug. Behalve produktorganisaties onderscheidt van Harten dienstverlenende (bv gezinsverzorgingsinstellingen), semi-professionele (bv maatschappelijk werkinstellingen) en professionele organisaties (bv een advocatenkantoor).

Hfdst III begint met een pleidooi voor het zorgvuldig formuleren van doeleinden van organisaties. Vervolgens wordt uiteengezet wat onder externe (effektiviteit) en interne (efficiency) doelmatigheid van organisaties kan worden verstaan. Uitvoerig staat de auteur stil bij het leidinggeven, waarbij hij kiest voor een groepsdynamische benadering. Het hoofdstuk besluit met een m.i. onbevredigende poging de managementfunctie te onderscheiden van het leidinggeven.

Van praktische betekenis is de behandeling van functie- en taakomschrijvingen in

hfdst IV. A.d.h.v. organisatieschema's laat van Harten iets zien van de implicaties die de groei van het welzijnswerk heeft voor het meso-niveau van deze sector. Voor wie vooral in deze recente ontwikkelingen geïnteresseerd is begint het boek hier eerst echt interessant te worden.

Bestuurssamenstelling en directie krijgen in hfdst V speciale aandacht. Het feitelijk functioneren van welzijnsinstellingen wordt duidelijk gemaakt aan rolproblemen van de directeur, leidinggevende funktionarissen en uitvoerende krachten (i.c. de maatschappelijk werker). De tweede helft van dit hoofdstuk is gewijd aan het verbeteren van dit funktioneren. Op overzichtelijke manier schetst de auteur mogelijke indicaties, oorzaken van en remedies voor het slecht funktioneren van welzijnsinstellingen. De organisatieadviseur van Harten, puttend uit eigen ervaring, is hier goed op dreef.

Verreweg het boeiendst vind ik hfdst VI waarin enkele recente ontwikkelingen in het welzijnswerk worden beschreven: met name schaalvergroting en fusieproblematiek, interne en externe democratisering en veranderingstendenzen in het uitvoerend werk. De Fusiegedragsregels 1971 van de SER gaan van Harten niet ver genoeg om onaangevuld toegepast te worden op de bedrijfstak welzijnswerk: 'Gezien het 'vóórliggen' van de welzijnsbevordering op het gebied van de heersende waardeoordelen in de maatschappij en de duidelijker vormgeving aan wat wenselijk is dan in het bedrijfsleven' (blz. 280). Mutatis mutandis neemt van Harten hetzelfde standpunt in t.a.v. de toepassing van de wet op de ondernemingsraden in de welzijnssector. De concretisering van dit standpunt is te lezen resp. in dit boek (suggeties voor verbeteringen in fusieprocessen) en in een aantal publikaties van de subcommissie ondernemingsraden van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn, voormalig werkgever van de auteur.

Tot slot enkele evaluerende opmerkingen over het boek als geheel. Bijzonder waardevol voor de werkers 'in het veld' lijken mij de met voorbeelden doorspekte behandeling van thema's als het feitelijk funktioneren van welzijnsinstellingen, fusieproblematiek, taakomschrijvingen enz. De meer theoretisch georiënteerde lezer vindt in het boek veel descriptief materiaal over het meso-niveau van de welzijnssector. Onbevredigend vind ik het theoretisch hoofdstuk II, met name de organisatietypologie. Hierover drie opmerkingen.

(a) De typologie is niet consistent. 'Het meest geschikt als indelingscriterium zijn uiteraard die kenmerken die een groot aantal organisatorische consequenties met zich meebrengen en daardoor de organisatie verregaand bepalen' (blz. 51). Als criterium gebruikt van Harten dan de mate van autonomie van de leden van de organisatie v.w.b. het uitvoeren van werkzaamheden die rechtstreeks betrekking hebben op het hoofddoel van de organisatie. De geringste autonomie ziet hij dan in produktorganisaties, de grootste in professionele organisaties. Dienstverlenende en semi-professionele organisaties zijn tussenvormen. Maar als hoofdkenmerk van produktorganisaties voert de auteur terecht het winststreven ten tonele. De mate van autonomie van de werkers in produktorganisaties is hiervan in vergaande mate afhankelijk. Dit betekent m.i. dat het beter is enerzijds profit- en non-profitorganisaties te onderscheiden, anderzijds organisaties te typeren naar sekundaire kenmerken bv. de mate van autonomie zoals boven omschreven. Zo'n multidimensionele typologie lijkt me veel vruchtbaarder, zeker wanneer bovendien de relatie en spanning (!) tussen winststreven en autonomie van werkers in de beschouwing worden betrokken.

(b) De professionele autonomie krijgt bij van Harten een veel te groot gewicht, zo-

zeer zelfs dat ze opgevoerd wordt als referentiepunt voor alle werkverbanden in de samenleving. Bovendien fungeert deze categorie in het betoog niet alleen descriptief, maar soms ook normatief. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat van Harten zijn publiek ('Dit boek is voornamelijk voor semi-professionals in de welzijnsbevordering geschreven', blz. 86) met de ene hand de feiten aanreikt die een beperking van de professionele autonomie inhouden, maar met de andere over het bolletje probeert te aaien.

(c) De typologie heeft een onnodig statisch karakter. Onnodig omdat van Harten in zijn laatste hoofdstuk materiaal aandraagt dat zijn typologie kan dynamiseren en relativiseren. Waarom dit hoofdstuk niet naar voren gehaald en de conclusies hieruit verwerkt in de typologie?

L. Willems

Drs. A. Chr. I. Brand, Veranderingen in de hulpverlening, kantttekeningen bij echelonnering en regionalisatie. Uitgeverij De Tijdstroom, Lochum 1975, 64 blz.

Aan wie nog onbekend is met begrippen en problemen als echelonnering en regionalisatie in de hulpverleningssectoren kan het lezen van Brands boekje enige opheldering verschaffen. Voor het overige mogen wat mij betreft deze opstellen in de stortvloed van literatuur over de veranderende hulpverlening (zie bv. het handboek 'Hulpverlening en veranderen', Van Loghum Slaterus Uitg.) aan de aandacht van de geïnteresseerde lezer ontsnappen. Waarom die kwasi-geleerde schrijfstijl? Waarom het veelvuldig gebruik van de passieve vorm waardoor je zelf steeds moet raden wie volgens de auteur actoren zijn? Verder schermt Brand graag met het begrip-penpaar 'de' hulpverlening – 'de' samenleving. Soms doelt hij met samenleving op de cliënten, dan weer op de overheid of op ongeveer alles wat niet hulpverlening is. Enkele citaten om een en ander toe te lichten:

'De verwevenheid van vraagstukken, de complexiteit van de aangeboden situaties noodzaakt tot een benadering die niet alleen door signaalwerking, maar ook door interventie, met de daarbij behorende toetsing, feed-back en follow-up garanties biedt voor een integrale, dat wil zeggen niet discriminerende, hulpverlening' (blz. 17).

'Kennelijk is ook de samenleving (overheid, fondsen, sociale verzekeringen en particuliere contribuanten) ook het spoor bijster en weerspiegelt zich in de problematiek van de hulpverlening de inconsistentie van de samenleving die deze hulpverlening mogelijk maakt. Men zou het ook zo kunnen formuleren: elke samenleving krijgt die hulpverlening waar het recht op heeft' (blz. 12). (Schrijffouten zijn niet van mij - L. W.)

'In deze situatie, die gekenmerkt wordt door de feitelijkheid van onevenwichtige, versnipperde en ongecoördineerde uitgroei van diensten en voorzieningen en de noodzaak van evenwichtige, samenhangende en gecoördineerde uitbouw van de hulpverlening, zijn oplossingen alleen denkbaar wanneer beleid, beheersing, planning en normering geconcretiseerd kunnen worden. De behoefte hieraan is inmiddels manifest geworden' (blz. 12).

'In deze overgangsperiode van centralisatie naar decentralisatie van het bestuurlijke apparaat en van de 'lappendeken' van de hulpverlening tot een infrastructuur van voorzieningen zullen dus de criteria voor bestuurlijke gewestvorming en regionale hulpverlening tot een symbiose gebracht moeten worden, waardoor een adequaat

hulpverleningsbestel geschraagd kan worden door een doeltreffend bestuurlijk functioneren. Het zal met name van de uitkomst van een dergelijke poging afhangen in welke mate de hulpverlening die kansen voor functionering en ontwikkeling krijgt die voor een verantwoorde inpassing in het samenlevingsgebeuren nodig zijn' (blz. 46).

De laatste twee citaten geven een inkijkje in Brands gedachtengang. Ik beperk me hier tot enkele van zijn uitgangspunten. 'De' hulpverlening is steeds ver achtergeraakt op 'de' samenleving. In welk opzicht? De samenleving – hoewel het spoor bijster (zie boven) – is in al haar geledingen onderhevig aan schaalvergrotingsprocessen. 'Verschijnselen als urbanisatie, de scheiding van wonen en werken, professionalisering en uitbouw van de produktie en dienstverlening, veranderingen in het consumptiegedrag, intensivering van vervoer en verkeer en wijzigingen in het netwerk van contacten zijn symptomen van schaalvergrotingsprocessen' (blz. 35). Aangezien dit 'natuurlijke sociale processen' (blz. 35) zijn, kan de hulpverlening natuurlijk niet langer achterblijven. Ik zou het ook zo kunnen formuleren: de samenleving moet weer die hulpverlening krijgen waar ze recht op heeft. Als ik Brand goed begrijp is de therapie vooral te zoeken in overheidsnota's zoals de Struktuurnota Gezondheidszorg en de CRM-Knelpuntennota.

L. Willems

Helen Northen, **Maatschappelijk werk met groepen**, Van Loghum Slaterus, Deventer 1975

Dit is een vertaling van een leerboek geschreven in 1969. De schrijfster is docent aan de sociale academie van de Universiteit van Zuid-California. Deze academie trok in de jaren '60 de aandacht door een verwoede poging tot integratie van de casework- en de groupworkopleiding. Samen met de casework-docent Alice Overton eveneens aan deze universiteit verbonden, een bekende naam uit het St Pauls Project en nog enkelen produceerde zij een menigte nota's en voorstellen die de professie via de Council on Social Work Education bereikte en waar wij na lezing van dit boekje nog eens opnieuw zijn ingedoken omdat verbazing ons had bevangen. Dit groepswerk-leerboek vertoont nl. alle kenmerken van de na-oorlogse methodiek-specialisatie-trend in de opleidingen en draagt in geen enkel opzicht bij tot de integratie welke sinds eind 60-er jaren nogal wat verandering heeft bewerkstelligd in de opleidingsschema's.

Ook op andere punten ademt het boekje een sfeer die alleen de ouderen uit het vak nog zullen herkennen. De wereld van Helen Northen is er één waarin de maatschappelijk werker gebruik maakt van 'zijn vakbekwaamheid bij de gespreksvoering tijdens de inschrijving en intake. Hij schept een sfeer die bevorderlijk is voor een goed contact. Hij maakt het de aanmelders zo prettig mogelijk. Hij bespreekt zijn visie op het doel der hulpverlening met de aanmelders. Hij overtuigt de persoon van zijn verlangen en dat van de instelling om behulpzaam te zijn' (106) enz. 'Zelfs bij erg armzalige materiële voorzieningen is het voor de maatschappelijk werker mogelijk om een fysieke sfeer te scheppen en te handhaven, die consequent ondersteunend en betrouwbaar is' (99). In de 70-er jaren roepen maatschappelijk werkers een staking uit bij erg armzalige materiële voorzieningen. Wij hebben behoefte aan een leerboek dat de vraag behandelt waar de professie nu het meest bij gebaat is: te laten zien, dat de werker alles kan, hoe de omstandigheden ook zijn of te laten zien hoe een zich respecterende professie vecht voor een plaatsje onder de zon.

De wereld van Helen Northen is er één waarin 'veel kinderen gewend zijn om naar volwassenen te luisteren, hun te gehoorzamen en alleen te reageren op bepaalde vragen die hun worden gesteld' (128). Wie eens een kijkje in die wereld zou willen nemen moet naar Los Angeles, daar staat de universiteit niet ver van de Watts-area waar de eerste neger-opstanden uitbraken. Het begrip 'omgevingsveld' dat in het boek vrij veel wordt gebruikt, wordt echter op een andere wijze opgevuld. Dit verbaast te meer wanneer we bedenken dat aan dezelfde universiteit het bekende Youth Studies Center is gevestigd met mensen als Lamar Empey en Malcolm Klein, die bij het provo-experiment zijn betrokken geweest, waarover o.a. in ASR van oktober 1961 is gerapporteerd. De schrijfster verwijst naar vele studies van sociologen en sociaal-psychologen, maar niet naar het baanbrekende werk, dat vlak om de hoek gedaan werd. Wat zij schrijft in dit boek is een praktijk-theorie in de traditie van Konopka, Trecker, Philips, Wilson en Ryland.

Achtereenvolgens worden in verschillende hoofdstukken de fasen waarin groepen zich kunnen bevinden gezien: voorbereidings- of intake-fase, oriëntatie-fase, de fase van onderzoek en toetsing, de fase waarin de groep als probleem-oplossend medium wordt gebruikt en de slotfase. De maatschappelijk werker krijgt een menigte adviezen met betrekking tot zijn rol in de verschillende fasen.

Een dergelijke praktijk-theorie kent weinig voorlopige werkhypothesen en veel aanvaarde principia. Dit maakt het lezen van dit boek voor sociologen een weinig bevredigende bezigheid. Maar opleiders moeten nu eenmaal aan de aanstaande sociale practicus een aantal zekerheden doorgeven, anders zal het vertrouwen van cliënten moeilijk gewonnen kunnen worden. Praktijk-theorie ontkomt dus niet aan zelfverzekerdheid. Maar zelfverzekerdheid gaat nogal eens gepaard aan onbeweegelijkheid. En dat is ons bezwaar tegen dit boekje, dat in 1960 geschreven had kunnen zijn. Iedereen die de veranderingen in de sociale arbeid sindsdien heeft gevolgd zal zich afvragen wat we dan nu met zo'n publicatie aan moeten.

H. van den Berg

Cyril C. Smith, M. R. Farrant, H. J. Marchant, **The Wincroft Youth Project, A Social-work programme in a slum area.** Tavistock Publ. Ltd, London 1972

In tegenstelling tot Norther's leerboek kenmerkt deze publicatie zich door nadruk op de noodzaak van een multi-methodische werkwijze en een uitgesproken besef van de risico's van experimenten als deze. In februari '64 startte dit project met de opening van een buurtcafé, gerund door een viertal beroepskrachten en meerdere vrijwilligers. Geïnspireerd door het Londense 'Teen Canteen-project' werd gepoogd op deze wijze, 'detached', contacten te krijgen met jongeren in de leeftijd van 14-18 jaar. Uit dit café-werk wilde men overgaan in groepswork, waarna wellicht nog casework kon worden gedaan. Dit gebeurde vanuit de verwachting dat hiermee op een ontwikkelingsproces kon worden ingespeeld. Café-contacten stellen weinig eisen aan de bezoekers, bij groepswork is dat al wat anders, terwijl de cliënt in een caseworkrelatie relatief het zwaarst op de proef wordt gesteld.

Het project dat viereneenhalf jaar heeft geduurd wordt beschreven in de eerste vier hoofdstukken, vanuit het perspectief van de werkers, dat van de cliënten en dat van de relaties tussen beide. Daarna volgen twee hoofdstukken over het op dit project gedane researchwerk, waarna dan een hoofdstuk met conclusies de studie afsluit.

Uniek noemt men in dit project de selectie van de participanten. Niet de werkers

bepaalden met welke jongeren het experiment gedaan zou worden maar de test-resultaten van de zgn. Bristol Social Adjustment Guide, die uitgevoerd werd op de scholen in de wijk. Zo verkreeg men scores voor onaangepastheid en voor delinquentie-geneigdheid. Op basis van dit materiaal werd een vierenvijftigtal jongens geselecteerd. De schrijvers merken op, dat het bestrijden van jeugdmisdadigheid als doel van projecten als deze naar hun smaak teveel de suggestie in zich bergt van eenzijdige aanpassingshulp. Zij prefereren een 'dynamic adjustment' concept en wijzen op het armoedevraagstuk als centraal probleem. Het veranderen van misdadig gedrag zien zij als een bijdrage aan de oplossing van het armoedevraagstuk. In het research design was verder een controle groep opgenomen, samengesteld uit jongelui die dezelfde scores vertoonden als de participanten, maar afkomstig waren uit een andere wijk; uiteraard had men bij de keuze van die wijk zoveel mogelijk naar gelijkenis met Wincroft (een gefingeerde naam voor een slum in het Engelse Manchester) gestreefd.

In januari '66 werd het café, dat tegen het eind ca. tien maar op zijn hoogtepunt ca. vijftig bezoekers per avond ontving, gesloten. Velen hebben het café één of twee keer gefrequenteerd zonder later nog enig contact met het project te hebben gehad. Anderzijds zaten in de groepen waarmee gewerkt is regelmatig niet-participanten (bedoeld wordt: niet-tot-de-54-behorenden). Alleen de participanten waren object van evaluatie.

De werkers volgden nauwelijks de 'text-book' schema's: in dit ongestructureerde werk was het ook moeilijk vast te stellen wat wel en wat niet binnen de doelstelling van de instelling viel. Fasen van assessment, planning, implementation en evaluatie liepen door elkaar. Tegelijkertijd was er het sterke bewustzijn dat doelrealisatie zonder planning een illusie is. Iedere beroepskracht kreeg dan ook supervisie. De full-timers kwamen verder een volle dag per week bijeen voor wat genoemd wordt: assessment. Daarnaast werd tweemaandelijks een bijeenkomst gehouden waarin iedere participant werd bediscussieerd op basis van groepservaringen. De research-man (één der auteurs van het boek) was verantwoordelijk voor de verspreiding van de vergaderverslagen onder alle full-timers. De project-team bijeenkomsten, waarin de staf van het project bijeenkwam, d.w.z. dagelijkse leiding plus betrokken universiteitsstaf plus full-timers plus research worker vonden eenentwintig keer plaats.

Het bleek een zware opgave te zijn je niet door crisis-beheersingsactiviteiten te laten afhouden van geplanned werken. Daartoe rekenen de auteurs ook het welbewust bepalen van de verhouding tussen werk en vrije tijd, werksfeer en privé-sfeer. Ook de opstelling ten opzichte van de in de directe omgeving opererende instellingen op het terrein der maatschappelijke en culturele dienstverlening was een punt van zorgvuldige overweging. Levensrecht wordt de planning beschreven, waarbij werkers die met een groep iets willen ondernemen, dat niet zal slagen wanneer bepaalde jongeren niet van deze activiteit worden weggelokt, met een collega bespreken hoe dit weglukken georganiseerd kan worden.

Een bescheiden succes, dat is het eindoordeel van de evaluatiestudie: honderdvierendertig weken na de tests, die bepalend waren voor de selectie van de 54 werden data verzameld uit politie-rapporten en interviews met de jongens. De uitkomsten werden vergeleken met die van de controle-groep. Behalve deze korte-termijn-evaluatie was er elf maanden later nog een meting op basis van gegevens uit politie-rapporten. Belangrijkste resultaat: het percentage uit de controle-groep van jongens die in de periode januari '66 - juli '68 voor de rechter verschenen was significant

hoger dan bij de participanten-groep. In juli '69 was het cijfer nog steeds hoger, alleen was dat niet statistisch significant. Géén resultaat bleek geboekt op de items: aanpassing aan het werk en aanpassing aan de ouders. Toepassing van een a-socialiteitsindex leverde geen verschil tussen beide groepen, hetgeen vreemd genoemd wordt gelet op de verschillen in justitiële contacten. Als verklaring hiervoor doet men twee veronderstellingen: de index differentieert wel tussen delinquenten en niet-delinquenten, maar niet tussen het soort groepen als waarop hij hier is toegepast en verder: deze index meet attitudes, dus niet: gedrag, en gedrag verandert eerder dan attitude.

Enkele slotopmerkingen: de auteurs wensen dit project, waaraan zij actief hebben deelgenomen, niet geplaatst te zien in het rijtje van pogingen om law and order te handhaven, c.q. eenzijdige aanpassing te bewerken, maar hun begrip 'dynamic adjustment' krijgt toch erg weinig inhoud. Verder kan men zich toch wel de irritatie voorstellen van de bestaande dienstverlening, die bezwaar maakt tegen het gebrek aan continuïteit in dit project, waarvan de projectleiding zegt: als we van deze mogelijkheid, die de overheid biedt en die uitsluitend voor een betrekkelijk kort experiment opening biedt, geen gebruik hadden gemaakt, hadden we helemaal niets kunnen doen. En tenslotte: dit experiment is in een aantal andere Engelse steden herhaald. Het valt te hopen dat dit ten goede zal komen aan de methodiek van werken en aan de theoretische en 'politieke' doordenking van het geheel.

H. van den Berg

M. van Beugen, J. E. Doek, L. van der Sijs, H. Winkler, **De kortste weg van jeugdbescherming naar jeugd-welzijnswerk**, Boom, Meppel 1975

Voor wie nog de moed heeft de rapporten-stroom in de kinderbeschermingssector, in aantal omgekeerd evenredig aan de veranderingen die in die sector plaatsvinden, te volgen, heeft een werkgroep waarvan de auteurs deel uitmaken maar weer eens laten opschrijven wat er allemaal fout zit en hoe het anders moet. Kernconclusie is dat er over de hele linie van het kinderbeschermingswerk een scheiding tussen de beide elementen hulp en recht (p. 38) moet komen. Een vermenging van hulp en macht (p. 70) moet worden vermeden bij de tot stand koming van toekomstige maatregelen. Dit wordt het dualiteitsprincipe genoemd. Noch de nota-Wiersma (deze in 't geheel niet), noch de veldnota (werkgroep De Langste Dag) houden consequent vast aan dit principe, terwijl de bezwaren van de Knelpunten-nota en de nota-Mik – u volgt ons toch nog? – er op neerkomen dat de geïsoleerde positie van de kinderbescherming daarin niet doorbroken wordt. Dat gebeurt wel in het ontwikkelingsproject dat wordt voorgesteld, maar dat men niet van te voren wil invullen uit vrees dat de rechtstreeks betrokkenen niet bereid zullen zijn tot medewerking. Gepleit wordt voor een 'georganiseerde' ontmoeting 'van de hierboven uiteengezette ideeën met praktijkwerkers en cliënten in een concrete praktijksetting'. Integratie van de hulpverlening in welzijnscentra en uitvoering van kinderbeschermingsmaatregelen door jeugdbeschermingsbureaus (over de organisatorische plaats daarvan wenst de groep geen vast standpunt in te nemen) behoren intussen wel tot de wensen.

Aldus wordt gepoogd een einde te maken aan wat men met excuses aan Watzlawick zou kunnen noemen de 'dubbele binding', de situatie waarin de afhankelijkheid van alter niet wordt opgeheven ook al wordt dit tijdens de hulpverlening systematisch gesuggereerd. Dat onder de dekmantel van emancipatorische programma's

latente machtsuitoefening en repressie worden toegelaten is een bezwaar dat vooral van Duitse zijde (H. Peters, F. Haag, E. Parow e.a.) wordt aangevoerd. Opvallend is dat het maatschappelijk werk in justitieel verband daarbij telkens als pars pro toto voor het gehele veld van de sociale arbeid moet dienen. Dit verschijnsel – overigens ook al niet nieuw – leidt ertoe dat het niet-justitiële werk zich met des te meer nadruk distantieert van het justitiële. Met het isolement van de kinderbescherming isoleert men op deze wijze tevens de kritiek.

De in het nauw gebrachte kinderbeschermers reageren hierop met de eerder genoemde rapportenstroom. De Kortste Weg behoort zeker niet tot de slechtste publicaties in de reeks. De noodzaak van deze publicatie had beter aangetoond kunnen worden, en wel door iets dieper in te gaan op de gemelde rapporten-vloed, de standpunten, die daarin zijn verdedigd, welke van die standpunten wel en welke niet aanvaardbaar zijn voor de auteurs en de argumentatie daarachter. Nu wordt er wel erg veel bekend verondersteld.

H. van den Berg

V. J. Welten, J. M. S. van Bergen, F. J. van der Linden, W. Stoop, **Jeugd en Emancipatie. Een voorstudie voor een empirisch onderzoek.** Ambo, Bilthoven 1973

Rolf Schwendter, **Visies op subcultuur.** Boom, Meppel 1974

(Vertaling van Theorien der Subkultur uit 1973 door Ruud Lagendijk; verschenen in de serie Stagnatie en emancipatie, een reeks sociaal-pedagogische teksten.)

Als jongeren zich anders gedragen dan volwassenen wekt dat bij de laatsten onrust. In de verwerking van die onrust, die gebaseerd lijkt te zijn op de geïmpliceerde ondergraving van de vanzelfsprekendheid van de eigen levenswijze, kan men een breed scala van reactiewijzen waarnemen. Men kan de afwijking normaliseren als een leeftijdskenmerk dat zelfs wel functioneel is ('wilde haren'). Men kan zich verontwaardigd en verdoemend tegen een verdorven deel keren ('langharig werkschuw tuig'). Men kan de afwijking ook ideologiseren tot waardevolle cultuurkritiek, een aanzet tot een fundamentele verbetering van de samenleving. Dergelijke variaties treft men ook in de sociologische weergaven van de opstandigheden van jongeren in de jaren 50, 60 en 70 aan. De kwantiteit van dergelijke weergaven is enorm; de intellectuele kwaliteit stelt vaak teleur. Schrijvers als Keniston, Flacks, Slater, Touraine en Willener hebben naar mijn smaak de beste bijdragen geleverd. Daarnaast zijn er vele meer fragmentarische, maar toch inzichtvolle deelstudies. Het meeste echter had niet geschreven hoeven te worden. Te snelle produkties, onvoldoende informatie, gebrek aan helderheid bij de theoreticus en te weinig zelfkritiek zijn enkele van de kwalen die daarbij in het oog springen.

In dit kader gezien behoort de voorstudie van Welten c.s. tot de categorie der zeer matigen, terwijl Schwendter bij vlagen heel aardige inzichten en gegevens biedt. Het boek van Welten c.s. is een voorstudie tot een landelijk steekproef-onderzoek onder de jeugd. Het is dus niet specifiek op het 'onrustige' deel van de jeugd gericht. In termen van bovengeschetste posities zit het ergens tussen normalisering en idealisering in, maar op een hele vage, uitermate afstandelijke manier. De tekst is voornamelijk opgebouwd uit literatuur-besprekingen gericht op de vorming van onderzoeks-instrumenten, wat dan vooral begripsomschrijvingen blijken te zijn. Het

concrete, historische en inhoudelijke uit de besproken literatuur wordt daarbij verwaarloosd ten gunste van formele en definitiorische problemen en hun oplossingen, wat dan tenslotte uitmondt in een lijst met variabelen voor de enquête. Ik vind dit een volstrekt vruchteloze methode van onderzoek doen, zeker bij zo'n bewegelijk onderwerp waarvan men zelf zegt dat men er niet veel over weet. De beslissing om deze voorstudie te publiceren begrijp ik dan helemaal niet. Voor de in jeugdproblematiek geïnteresseerde lezer staat er niets in dat elders niet veel beter en overtuigender is te vinden. Een steriel en overbodig werkje.

Schwendter's boek ademt meteen een heel andere sfeer, eerder hysterisch dan stoffig. De auteur wordt op de omslag gepresenteerd als 'dramaturg, jazz-zanger, columnist, jurist, politicoloog', terwijl er verder nog staat dat hij 'in dit boek een uitputtende analyse van het verschijnsel subcultuur en van de vele subculturele vormen waarin fundamenteel protest tegen de economische, politieke, morele en culturele wetmatigheden van 'de maatschappij' uitkristaliseert' geeft. Een hoge mate van germanismen-tolerantie is dus het eerste wat van de lezer van dit boek gevergd wordt. Daarnaast moet men heel wat hoogdravendheid en chaos aankunnen. De hoofddruk die het boek maakt is die van een collage. Er is wel een globaal schema, maar dit wordt voortdurend doorschoten door allerlei invallen en brokstukken gegevens, vooral in de vorm van citaten. Men komt er formele definitieargumentaties in tegen, beschrijvingen van allerlei plannen uit het eind van de jaren '60, enorm veel discussie-fragmenten uit die tijd, citaten uit allerlei inspirerende auteurs (Marcuse, e.d.) en uit 'underground'-blaadjes, etc. etc. Er zit wel een kader omheen en er lopen wel lijnen door, maar door de veelheid en het fragmentarische karakter van het materiaal wordt de aandacht van de lezer toch voortdurend verstrooid. Onvoldoende intellectuele verwerking, die mogelijk samenhangt met een te sterke betrokkenheid waardoor 'alles' belangrijk wordt gevonden, lijkt hier debet aan.

Waar Welten's 'voorstudie' als boek faalt door een gebrek aan vertrouwdheid met het onderwerp, door een niet-informatieve benadering en door het ontbreken van een analytische visie, heeft Swendter van dat alles te veel. Hij overspoelt de lezer, geeft daarbij wel aardige inzichten, maar is te propagandistisch, hoewel hij ook als ideoloog een te weinig aan gerichte visie heeft. Wat drijft uitgevers toch om dergelijke boeken op de markt te brengen, terwijl ze veel betere en leesbaarder producten als Slater's *The Pursuit of Loneliness* (Boston: Beacon Press, 1970) en Flacks' *Youth and Social Change* (Chicago: Markham, 1971) laten liggen?

P. ten Have

H. J. Heeren en Ph. van Praag (red.), **Van Nu tot Nul. Bevolkingsgroei en bevolkingspolitiek in Nederland**. Aula 531, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1974, 356 blz.

Het onder redactie van Heeren en Van Praag verschenen Aulaboekje 'Van Nu tot Nul' is ontstaan op initiatief van het dit jaar het eerste lustrum vierende Nederlands Interuniversitair Demografisch Instituut (N.I.D.I.). Doel was om met deze uitgave 'ter gelegenheid van het door de Verenigde Naties uitgeroepen Wereldbevolkingsjaar 1974 een publicatie het licht te doen zien, waarin de bevolkingsproblematiek van Nederland op overzichtelijke wijze wordt geschetst' (blz. 7).

Als zodanig kan hier gesproken worden van een lofwaardig initiatief aangezien deze publicatie werkelijk in een behoefte voorziet. Er bestond reeds lange tijd be-

hoefte aan een goed leesbaar boek, waarin op deskundige wijze verschillende aspecten van de Nederlandse bevolkingsontwikkeling en de consequenties daarvan overzichtelijk worden behandeld. Het is op zichzelf een merkwaardige zaak, dat het zolang heeft moeten duren eer een dergelijk boek over de Nederlandse demografische situatie, boeiend door het geheel eigen karakter ervan, werd uitgegeven.

Dat gekozen werd voor een opzet, waarbij een beroep is gedaan op de medewerking van een groot aantal verschillende auteurs, heeft een aantal duidelijke nadelen – het gaat ten koste van de systematiek, er vinden overlappingsen plaats en er vallen gaten; er treden verschillen in stijl en niveau op – maar toch ook het voordeel dat er daardoor een veelheid van visies en interpretaties mogelijk is, die de lezer kunnen boeien.

Al met al ontstond er een gevarieerd geheel van bijdragen rond een viertal thema's: het bevolkingsvraagstuk, de natuurlijke bevolkingsgroei, sociale en economische gevolgen van bevolkingsgroei, bevolkingspolitiek.

H. A. de Gans

L. H. Janssen (ed), **Population problems and Catholic responsibility**. Proceedings of the International symposium on population problems in developing countries and worldwide Catholic responsibility. Tilburg University Press 1975, 196 blz.

Dit boek bevat de neerslag van een in het kader van het Wereldbevolkingsjaar 1974 in Tilburg gehouden symposium over bevolkingsproblemen en katholieke verantwoordelijkheid.

Ruwweg kan dit boek in drie afzonderlijke delen worden gedeeld: een inleiding, waarin behalve een overzicht van de ingediende papers ook een korte samenvatting van elk ervan wordt gegeven; een deel dat de papers zelf bevat, alsmede openings toespraken van Tinbergen en Singh en tenslotte een deel met het Rapport van het Symposium. Dit Rapport, een samenvatting van hetgeen tijdens het symposium aan de orde gekomen is, is ook afzonderlijk verkrijgbaar, o.a. in de Nederlandse taal.

De papers, achtergrond papers bij de discussies, zijn gegroepeerd rond vier thema's: overzichten van de bevolkingssituatie van resp. Azië, Afrika en Latijns-Amerika en theologische reflecties daarop. Deze laatste zijn afkomstig van de hand van Arthur McCormack, voormalig lid van het Secretariaat voor Gerechtigheid en Vrede, Bernard Häring, hoogleraar in de moraaltheologie in Rome en Richard M. Fagley, van de Commission of the Churches on International Affairs in New York.

Eén van de doeleinden van dit symposium was de aandacht te concentreren op problemen, die voortkomen uit een weergaloze bevolkingsgroei, aangezien velen nog sceptisch staan tegenover de werkelijke bezorgdheid van de katholieke kerk voor het bevolkingsprobleem. Als grote hindernis wordt gezien het verbod van *Humanae Vitae* van alle middelen tot geboortebepanking, met uitzondering van gehele of periodieke onthouding. In de praktijk heeft dit verbod een verlamdend effect op het handelen en denken van vele katholieken, met onder meer als gevolg dat vele katholieken geneigd zijn de ernst van het bevolkingsprobleem te onderschatten (blz. 175).

De strikte en cenduidige uitleg van het verbod van contraceptieve middelen wordt geplaatst tegenover tenminste twee andere gezichtspunten: het pastorale gezichtspunt, wat blijft binnen de interpretatiemogelijkheden van *Humanae Vitae*, maar stelt dat contraceptie een kwaad is, dat goed afgewogen moet worden tegen ander

kwaad, waarbij er situaties denkbaar zijn dat contraceptiva worden toegelaten als een minder kwaad. Daarnaast is er een tweede gezichtspunt, dat stelt dat het onjuist is het 'conservatieve' standpunt te presenteren als het officiële standpunt van de kerk. Daarbij wordt gewezen op andere bronnen van moreel gezag binnen de kerk, zoals het Vaticaanse Concilie, verklaringen van vele bisschoppenconferenties, de mening van theologen, medische en sociale deskundigen en de gewetensvolle overtuiging van echtgenoten (blz. 186). De door Humanae Vitae aanbevolen periodieke onthouding kan beschouwd worden als een ideaal, dat getoetst moet worden aan de actuele omstandigheden en de sociale context. Dan zijn situaties denkbaar waarin omgezien moet worden naar andere contraceptieve middelen, waarbij men dit niet moet zien als een minder kwaad, maar als de beste oplossing in een conflict van waarden (blz. 187).

H. A. de Gans

J. H. G. Segers, **Sociologische onderzoeksmethoden**; inleiding tot de structuur van het onderzoeksproces en tot de methoden van dataverzameling. Van Gorcum, Assen/Amsterdam 1975, XIII + 336 pp, f 24,50

Segers geeft een heldere omschrijving van het publiek, dat hij met zijn boek wil bereiken en van de effecten, die hij bij dit publiek beoogt. Het boek richt zich op de aankomende student in de sociale wetenschappen aan universiteiten, hogescholen en hogere beroepsopleidingen. Bestudering van dit boek moet ertoe leiden, dat de student 'leert doorzien hoe hij in onderzoekssituaties moet of kan handelen en dat hij in staat is kritisch te beoordelen wat de methodische merites zijn van onderzoeken waarvan hij kennis neemt' (p.v.).

Het eerste hoofdstuk heeft een motiverende bedoeling. De lezer maakt hier kennis met een globaal overzicht van het onderzoek van v. Wezel m.b.t. de herintreding van werklozen in het arbeidsproces.

Ook in de volgende hoofdstukken komen regelmatig aspecten van het onderzoek van v. Wezel ter sprake als illustraties van specifieke methodische problemen. Op grond van eigen ondervinding meen ik, dat dit een vruchtbare aanpak is. Wel vraag ik me af of Segers met de keuze van juist dit onderzoek niet te hoog heeft gegrepen. De motiverende functie van dit hoofdstuk wordt geschaad, wanneer de lezer en we denken hier aan de aankomende student – zich al te nadrukkelijk bewust wordt van zijn onkunde. De keuze van een eenvoudiger voorbeeld zou meer in overeenstemming zijn geweest met de keuze van het publiek, waarop Segers mikt. Wanneer bij de bespreking van diverse analysemethoden dan zou blijken, dat het voorbeeld te simpel is, kan alsnog v. Wezel geïntroduceerd worden.

De keuze van het kennismakingsonderzoek geeft vanzelfsprekend ook reeds aanwijzingen voor de wetenschapstheoretische opvattingen van de auteur. In het tweede en derde hoofdstuk komen deze expliciet aan de orde. Het onderzoeksproces begint met het plaatsen van het te onderzoeken probleem in een theoretisch kader. Omdat de sociologie een empirische wetenschap is, vormt hetgeen wordt aangetroffen in de sociale realiteit een kritische toets op de theoretische denkbeelden van de onderzoeker. Het onderzoeksontwerp vormt de schakel tussen conceptueel model en empirie. Dat elk onderzoek theoretische uitgangspunten heeft, wordt door Segers voldoende duidelijk gemaakt. Dit neemt echter niet weg, dat er grote verschillen bestaan in de mate waarin onderzoeken gestuurd worden door expliciete theorievorming, een constatering, die Segers ongetwijfeld zal onderschrijven.

ven. Niettemin veronderstel ik, dat de auteur zich onvoldoende bewust was van deze nuancerings, toen hij Popper ten tonele voerde. Het gaat hier uiteraard om de tegenstelling tussen verificatie en falsificatie. Het methodologisch uitgangspunt van Popper – door Segers onderschreven – is wetenschapstheoretisch zeer overtuigend, maar de praktijk van de wetenschapsbeoefening loopt niet in de pas van Popper. Dit geldt voor de zg. natuurwetenschappen, waar we de permanente dynamiek van Popper's methodologie niet aantreffen; het geldt in nog veel sterkere mate voor de sociale wetenschappen. De positieve functie van Popper's methodologie is namelijk de doorbreking van conventionele theoretische interpretatiekaders. Een dergelijke doorbreking heeft echter slechts zin, indien deze theoretische 'wetten' aanwezig zijn en functioneren. Een wezenlijk probleem van elke sociologische onderzoeker, die zijn onderzoek wil plaatsen in een theoretisch kader is, dat het niet meevalt om een theorie te vinden die uitstijgt boven de common sense, die mogelijk een behoorlijke verklaringseffectiviteit heeft en die bovendien een riskante theorie is, d.w.z. een aanmerkelijk falsificeringsrisico heeft. Afgemeten aan deze criteria gooit ook het conceptueel schema van v. Wezel geen hoge ogen. Naarmate een wetenschap in zijn ontwikkeling minder wordt gestuurd door gearticuleerde theorieën, die voor vele onderzoekers in de betrokken wetenschap bepalend zijn voor de keuze van de te bestuderen objecten, is er meer ruimte voor een inductieve wetenschapsbeoefening. Segers vergelijkt Popper met de Groot, een vergelijking, die leidt tot het schrappen van de hypothesengenererende fase uit de empirische cyclus van de Groot. Niet alleen voor de aankomende student, maar voor elke sociologische onderzoeker lijkt mij dit een niet aanbevelenswaardig advies. Gezien het methodologische uitgangspunt van Segers, is het dan ook niet toevallig, dat studies als van Glaser en Strauss (grounded theory) en van b.v. Schuyt (symbolisch interactionisme) niet worden vermeld.

De voorkeur van de auteur voor een onderzoeksopzet, waarbij de empirie een maximale kans krijgt om een kritische functie te vervullen m.b.t. een theoretisch uitgangspunt, onderschrijf ik ten volle. Ik vrees echter, dat een aankomende onderzoeker onvoldoende zicht krijgt op de problemen, die hieraan zijn verbonden.

Niet alleen het zg. antropologische onderzoek komt er enigszins bekaaid af, hetzelfde geldt voor de inhoudsanalyse (waarom geen vermelding van het handzame boekje van Holsti?), het experiment en de simulatie. De laatste twee grondvormen van sociologisch onderzoek worden zelfs in het geheel niet genoemd.

Ik vrees, dat ik inmiddels ten onrechte de indruk heb gewekt, dat dit boek meer kritiek dan waardering verdient. Hoewel ik de eenzijdige nadruk op de survey-methode betreur, heb ik veel waardering voor de systematische en heldere betoogtrant, waarin de diverse onderdelen aan de orde zijn gesteld. Over tal van zaken krijgt de lezer op zakelijke wijze de essentiële informatie aangeboden, waardoor dit boek niet alleen als leerboek uitstekend zal functioneren, maar ook als naslagwerk voor de minder geroutineerde onderzoeker zijn diensten zal bewijzen. Dit laatste houdt onder meer in, dat voor sociologie-docenten, opdrachtgevers van sociologisch onderzoek en zij, die regelmatig sociologisch onderzoek consumeren, dit boek van belang is. Mede dank zij de uitgebreide en duidelijke inhoudsopgave kan men zich snel op de hoogte stellen van problemen rond het trekken van steekproeven, het opstellen van vragenlijsten, het interviewen, etc.

Hoewel dit in de titel van het boek niet tot uiting komt, zal nog een tweede deel volgen, waarin de methoden van data-analyse aan de orde komen. Gezien de kwaliteit van dit eerste deel zijn wij hooggestemd in onze verwachtingen t.a.v. het

Boekbesprekingen

tweede deel.

Tenslotte wil ik nog wijzen op een belangrijke omissie. Een boek, dat handelt over onderzoeksmethoden en dat gericht is op aankomende studenten, mag de beroepscode van sociaal-wetenschappelijke onderzoekers niet onvermeld laten.

A. T. J. Nooij